

КОПАОНИК КОНСЕНЗУС: 11 ПРЕПОРУКА ЗА 2011. ГОДИНУ
Закључци Копаоник бизнис форума који је под насловом
„Одрживе реформе за одржив развој“ одржан у периоду Март 1-3, 2011

Транзициона стратегија и економске политике које су у Србији спроведене у прошлој деценији углавном су биле засноване на неолибералној економској теорији и доктрини *Washington Consensus*-а. Међутим, претходне концепције нису гаранција макроекономске стабилности и одрживог развоја. Инфлација (ниска и стабилна) мерена индексом потрошачких цена је само потребан али не и довољан услов за раст праћен стварањем вредности. У старом моделу раста кључни покретач раста је била потрошачка тражња (за увозним производима) финансирана приливом капитала по основу страних директних инвестиција и приходима од приватизације.

Стари модел раста је испољио одређена ограничења током последње глобалне економске кризе. Током 2010. године у Србији је нарушена ценовна стабилност и инфлација мерена индексом потрошачких цена је достигла двоцифрени ниво. Истовремено реални сектор исказује низак ниво конкурентности и пад цена активе, у условима још увек високог аутпут гепа а високе незапослености. У условима близанаца дефицита (рачуна текућих плаћања и буџета) и поништавања значајног броја приватизација, јасно је да је неопходан заокрет у економским реформама, моделу привредног развоја и економским политикама.

У новом моделу раста штедња/инвестиције, извоз и раст конкурентности су битни покретачи дугорочног раста заједно са одговарајућим прилагођавањима у монетарним и фискалним политикама, реформама у јавном сектору као и одговарајућим индустријским политикама. Јасно је да нема одрживог развоја без одрживих резултата реформи као и без усклађености анти-кризног програма са дугорочном визијом развоја Србија 2020. Крајњи циљеви дугорочне визије развоја се могу свести на три циља у смислу да Србија треба да постане угодно место за инвеститоре, угодно место за рад и угодно место за живот.

Да би се постигло претходно, за само једну декаду Србија мора да убрза економске реформе и усклади економске политике са дугорочним развојним приоритетима (3-5) дефинисаним у стратегији развоја Србија 2020 која треба да буде подржана широким политичким, економским и друштвеним консензусом. Очигледно, успостављање широког консензуса има супротно значење од „балканизације“ која указује на синдром неограничене поделе, односно, одсуство консензуса. Нажалост, овај појам представља битну компоненту нашег менталитета. Србији је потребан нов менталитет који ће омогућити да се целокупан интелектуални и политички потенцијал, технократски капацитети, државна инфраструктура и предузетничке вештине усмере на постизање и примену консензуса. На овогодишњем форуму на Копаонику у 11 објављених радова, на 4 пленарне сесије и 10 тематских панела дошло је до таквог степена приближавања мишљења да се може претпоставити да је успостављен *Копаоник консензус*. Последично, Копаоник консензус има 11 елемената везаних за спровођење реформи и економских политика.

Прво, последња економска криза је још једном разбила илузију о немогућности уласка светске привреде у депресију и о супериорности неолибералне доктрине у вођењу економских политика засноване на слободној трговини и дерегулацији финансијских тржишта. Време доминације *Washington Consensus*-а у вођењу економских политика и реформи је прошло. Према новој доктрини потпуно је легитимна улога државе у фискалним политикама, регулативи и јавним трошковима. Тзв. „видљива рука“ државе је коректор ефеката тзв. „невидљиве руке“ тржишта. Као што је један од угледних учесника скупа истакао „сам термин невидљива рука речито говори да таква рука, заправо, не постоји“. Ипак, растућа улога државе има одређена ограничења. Мудра држава мора се ограничити на мањи број пажљиво одабраних функција. Прво и најважније, држава треба да обезбеди функционисање аутоматских стабилизатора. Ово је посебно важно за успостављање равнотеже између јавних трошкова и агрегатне тражње. Друго, држава дефинише неопходни регулаторни оквир за спровођење монетарне, фискалне и социјалне политике. Регулаторни оквир мора обухватити цео финансијски сектор и релевантне сегменте реалног сектора како би се ограничио утицај дестабилизирајућих фактора, смањио системски ризик и елиминисало дејство моралног хазарда у приватном сектору. Нови институционални сетинг захтева ефективну регулативу финансијског и реалног сектора базирану на принципу опрезности као и одговарајући приступ управљања ризицима. Коначно, држава мора да буде у стању да дискреционим политикама одговори на глобалне иницијативе у вези са јавним добрима а које су повезане са очувањем околине, емисијом гасова и одржавањем биодиверсификације.

Друго, за одржив развој Србије је потребан нов привредни модел који базира на новој структури (штедње и инвестиција, јавног и приватног сектора и реалног и финансијског сектора). Нов привредни модел базира на инвестицијама, пре свега, у реалном сектору који производи разменљиве производе (којима се истовремено остварују и анти-импортни циљеви) и расту домаће штедње уместо на потрошњи, услугама, неразменљивим производима, као и увозу туђе штедње. Извоз је једини трајни извор спољне

ликвидности и стабилности домаће валуте. У новом моделу јавни сектор има другу улогу. Улога јавног сектора у новом моделу развоја треба да еволуира од социјалног амортизера према активном учеснику на домаћем тржишту који утиче на раст конкурентности (макро и микро) послујући на принципима економске ефикасности. Јавни сектор користи ресурсе на начин да подстиче приватне инвестиције и привлачи нове изворе финансирања посебно из земаља са суфицитима штедње. Данас су земље са трговинским суфицитима значајнији финансијери капиталних инвестиција од међународних финансијских организација (*IMF/WB/EBRD*) које углавном финансирају узак сегмент домаћег фискалног и спољнотрговинског дефицита.

Треће, у вођењу монетарне политике централна банка треба да буде независна али мора кординирати своје активности са владом (министарством финансија, пре свега) како би се обезбедило остваривање ширег спектра макроекономских циљева. Најновија доктрина у посткризном периоду говори о потреби проширења листе циљева монетарне политике која укључује не само ниску и стабилну инфлацију потрошачких цена, која је увек добродошла, већ и стабилност цена активе (укључујући и домаћу валуту), структуру аутпута и ниво запослености. Централна банка мора да интензивно сарађује са владом у вођењу економских и структурних политика. Типичан пример је координација поводом финансирања фискалног дефицита емисијом државних обвезница као и њен утицај на кредитирање приватног сектора. Са ниским кредит рејтингом земље, инструменти државног дуга (у динарском или девизном знаку) обично завршавају у билансима комерцијалних банака са очигледним утицајем на раст каматне стопе и смањење инвестиционе активности приватног сектора. Позитиван ефекат ове мере у кратком року је стабилизаторски утицај на цене и курс а у дугом року трасирање криве приноса за корпоративне обвезнице што може да утиче на енергизовање тржишта капитала. Нажалост, на танком и неразвијеном тржишту капитала претходна мера ствара јак контракциони ефекат кроз смањење понуде кредита и повећање цене капитала према приватном сектору што утиче на успоравање инвестиција и дугорочног раста.

Четврто, фискална политика треба да има анти-цикличан карактер упркос неадекватном фискалном капацитету. Јасно је да Србија у борби са кризом нема простор за коришћење фискалних стимуланса. Последице, оно што Влада најмање треба да учини је да подржи фискалну неутралност. Међутим, у реалности се јавља значајно кашњење плаћања обавеза према добављачима управо од стране Владе. Претходно појачава кризу ликвидности и доводи до још веће контракције кредитне активности. Поред тога, да би компензирала смањени прилив средстава локална самоуправа повећава локалне порезе што утиче на ново смањење фискалних прихода због евазије пореза и експанзије неформалног сектора економије. Јасно је да локална самоуправа треба да буде охрабрена да предузима антицикличне мере, односно, да иде на кредитирање дефицита уместо на фискалну експанзију. У том смислу битан је закон о власништву локалне самоуправе. Коначно, структурни дефицити који се односе на пензионе и друге социјалне фондове морају се финансирати кредитима међународних финансијских институција као и другим дугорочним изворима финансирања све до успостављања саморегулишућег система финансирања.

Пето, нове интелигентне инвестиције у јавном и приватном сектору могу да одиграју улогу вучне силе заокрета. Обзиром на ниво економске (не)развијености, треба рачунати са инвестицијама у ресурсима интензивне делатности као и делатности које користе положајну ренту. Добра околност је да Србија управо има компаративне предности у овим делатностима (енергија, храна, логистика и туризам) као и да тражња и цене имају повољне трендове. Иницијалну капислу заокрета треба да представљају инвестиције у јавни сектор (може се утицати директно само на оне који су под контролом). Инвестиције у јавни сектор обухватају енергетику, пољопривреду, инфраструктуру и туризам. Инвестиције у приватни сектор треба да обухвате логистику, прехранбену индустрију и грађевинарство као и друге прерађивачке индустрије (индустрија транспортних средстава, прерада метала, фармација и др.) у којима постоје конкурентна предузећа која представљају језгра индустријских кластера или технолошке платформе. Што се тиче приватног сектора, за њега је наважније да се створи амбијент који је сличан амбијенту у ЕУ или у суседним земаљама у погледу нивоа камата, пореског оптерећења, постојања извозних гаранција као и нивоа развијености физичке инфраструктуре.

Шесто, нема поклона у спровођењу реиндустријализације. Наиме, улагања државе морају бити упаране са одговарајућим обавезама на начин да инвестиције остваре одговарајуће економске и финансијске стопе приноса. Инвестиције у енергетику и пољопривреду треба финансирати моделом докапитализације, односно увлачењем стратегијских партнера у власништво. Инвестиције у прехранбену индустрију, логистику и туризам треба финансирати на основу партнерства приватног и јавног власништва. Код инвестиција у базу инфраструктуру треба инсистирати на концесијама а инвестиције у

помоћну инфраструктуру треба финансирати кредитима међународних финансијских организација.

Седмо, једна од суштинских реформи је реформа државе. Реформа државе обухвата јавни сектор и државну администрацију. Могућности експанзије производње у јавном сектору су огромне. То се посебно односи на енергетику. У питању су инвестиције огромног волумена које динамизирају повезане гране и имају висок ефекат мултипликатора на запосленост, бруто домаћи производ и извоз. Прилив инвестиција у јавни сектор захтева његово реструктурирање и нов модел управљања. Партијску својину треба заменити одговорним и етичним јавним управљањем. Наиме, јавним предузећима треба управљати помоћу професионалне управе која се контролише на сличан начин као и управа у корпоративном сектору, дакле помоћу бизнис плана и плана инвестиција. Нормално, претходно претпоставља постепену корекцију цена аутопута јавног сектора и њихово довођење на економски ниво. Почетни ниво усклађивања цена је ниво цена суседа, а крајњи ниво цена је ниво цена у ЕУ. Реформа државне администрације најбоље ће се спровести кроз потпуну примену „гиљотине прописа“ и нулту толеранцију одступања домаће регулативе у односу на ЕУ регулативу. Такође, реформе укључују и реформу јавних услуга и реформу буџета укључујући увођење средњорочног буџетирања и унапређење у управљању јавним финансијама.

Осмо, регулаторни ризик треба свести на најмању меру. Нова регулатива треба да повећа могућности инвеститорима (постојећим и новим) уместо да смањује права или, уколико смањује права да базира на начелу постепенисти у примени. Нова регулатива не сме да базира на дискрецији регулатора, да има ретроактивни карактер, да уводи елементе који битно мењају услове привређивања и да има драконске казне. Транспарентна методологија, стручно утемељена дијагноза заснована на међународним анализама и стандардима треба да представљају основу нове регулативе. Регулаторни ризик се посебно испољава у домену заштите конкуренције и грађевинске индустрије. На грађевинску индустрију и квалитет пословног окружења инверзно делује компликована и дуга процедура за добијање грађевинских дозвола по основу нове регулативе. Једноставнија процедура и модел добијања дозвола на једном месту позитивно утичу на нове инвестиције, запосленост и економски раст.

Девето, однос према приватном предузетништву и приватном сектору треба реafirмисати шаљући јасну поруку у вези предрасуда из прошлости. Приватни предузетници су потребнији друштву него оно њима. Малих и средњих предузећа у Србији неће бити уколико се политичари и медији према успешним предузетницима из великог бизниса односе са предрасудама и недобронамерно. Правилан однос према приватном предузетништву као фундаменталној вредности капитализма захтева не само едукацију, већ и нов менталитет конструктивне критике и уважавања који се искрено и недвосмислено испољава у јавном животу.

Десето, све претходно треба да буде праћено брзом имплементацијом тактичких иницијатива које покривају различите области антикризног програма. Типичне иницијативе ове врсте се односе на аграрни буџет и субвенције у пољопривреди, брзо реактивирање одобрених средстава међународних финансијских организација и других кредита, увођење обавезног осигурања од елементарних непогода, увођење социјалних карата за најугроженије слојеве становништва и сл. Овде је посебно значајно питање комплетирање регулативе везане за алтернативне изворе енергије (извори са »зеленом компонентом«) укључујући и постепено усклађивање цене електричне енергије како би се подигао ценовни кишобран који омогућава ефикасно пословања и одрживост ове области производње енергије као и финансирање пројеката раста енергетске ефикасности.

Једанаесто, посебно истичемо да је на форуму готово једнодушно искануто да је постигнут консензус у вези лекција које је донела последња глобална криза посебно поводом промене фискалне и монетарне политике и растуће улоге регулативе и принципа опрезности у обављању економских активности. Претходне лекције представљају суштину нових краткорочних економских политика као и дугорочних реформи које ће омогућити примену визије развоја која се налази у програму Србија 2020. Промене у економским политикама и менталитету су потребне како би се кренуло путем одрживог развоја који треба да омогући смањивање јаза у перформансама у односу на ЕУ. Када сустизање развијених привреда отпочне, интеграција Србије у ЕУ биће изводљива.

Потписници (по азбучном реду):

1. Ђурићин Драган
2. Грујић Бранислав
3. Спасојевић Топлица